LLIBRES El realisme del silenci de Tina Vallès a 'La memòria de l'arbre', premi Llibres Anagrama de Novel·la **P4**

ENTREVISTA "L'economista ha parlat al poder, quan hauria de dirigir-se a la societat", diu Anton Costas **P8**

Quadern

Nº 1.672
DIJOUS
16 DE MARÇ
DEL 2017

elpais.cat

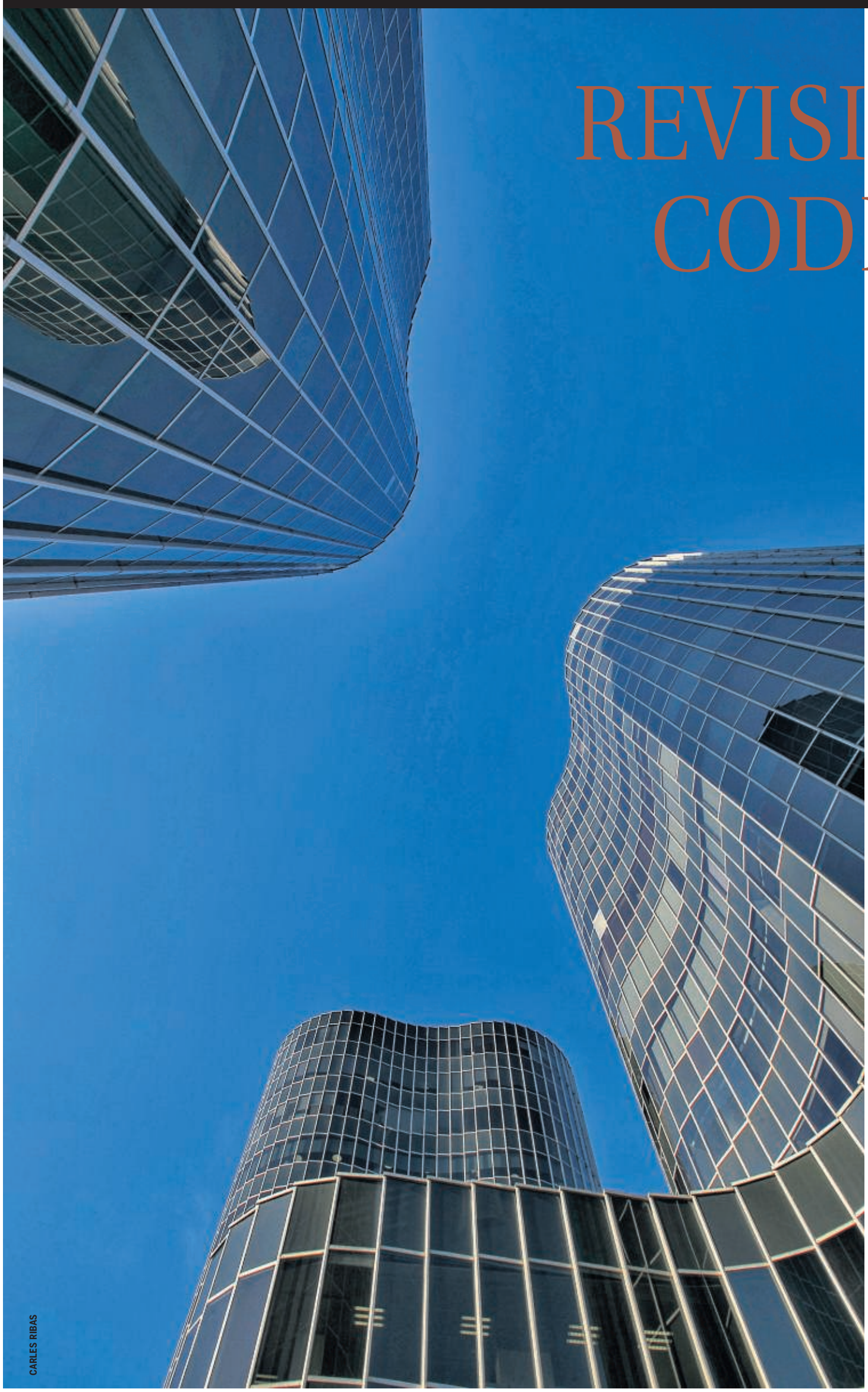

CARLES RIBAS

REVISITANT CODERCH

Fins a 21 profesionals recuperen la figura d'un dels arquitectes catalans més influents de la segona meitat del segle XX, que va unir modernitat sense renunciar a la tradició

José Ángel Montañés

José Antonio Coderch y de Sentmenat (Barcelona 1913 - l'Espolla 1984) és un dels arquitectes catalans més notables de la segona meitat del segle XX i dels que més han influït en aquests professionals de generacions posteriors. Responsable que l'arquitectura de postguerra local, sense renunciar a les arrels tradicionals i mediterrànies, s'obrís als corrents contemporanis internacionals, va crear obres racionalistes pensades i repensades fins a l'últim detall, sense estalviar hores i esforços, com en alguns dels seus edificis més coneguts: la Casa Ugalde de Caldetes, la Casa Catasús de Sitges, o edificis com el de la Marina a la Barceloneta, les Cotxeres de Sarrià, les Torres Trade i l'ampliació de l'Escola Tècnica Superior de Barcelona, el seu últim projecte.

El seu caràcter histriònic, la seva forta personalitat, la seva serietat i els seus ideals polítics no van fer que guanyés gaires amics, però els que el van conèixer i van treballar amb ell destaquen la seva generositat, la seva educació i el seu amor per la feina. El llibre *Recordant Coderch* (Librooks) recull el testimoni de 21 persones com Rafael Moneo, Josep Llinàs, Oriol Bohigas, Óscar Tusquets, Carlos Ferrater, Miguel Milà, Enric Sòria o Federico Correa, que van tenir relació amb l'arquitecte i que en una mena d'"arxiu viu" van ser entrevistats per Pati Núñez per tal d'homenatjar-lo en el centenari del seu naixement. Unes entrevistes que van donar cos al documental de Poldo Pomés del mateix títol que es va presentar el 2014 coincidint amb una exposició comissariada per Elina Vilà.

PASSA A LA **PÀGINA 2**

REPORTATGE

Coderch va construir edificis amb una sèrie d'elements que identifiquen la seva obra, com les persianes de làmines Llambí, que controlen el sol i la llum i donen intimitat protegint de la visió exterior, com en els habitatges de l'Institut Social de la Marina de la Barceloneta (1951), a la dreta. A l'altra pàgina, llum Disa (1957) realitzada amb fusta de pi Oregon, i a sota, murs corbs de maó de l'ampliació de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, el seu últim projecte, de 1978. A sota, retrat de Coderch treballant al seu despatx, envoltat de plànols. A la portada, vista exterior de tres de les Torres Trade, de 1968, un mur cortina corb creat amb alumini i vidre. / CARLES RIBAS

VE DE LA **PÀGINA 1**

El testimoni coral dels 21 estrevistats permet reconstruir i conèixer més bé la complexa personalitat de Coderch i la seva obra, un arquitecte mític del qual no abunden les publicacions.

LA PERSONA. Coderch era de dretes; un franquista que havia fet la guerra en la divisió de cavalleries del general José Monasterio. Oriol Bohigas, que declara la seva admiració per l'arquitecte i que ha participat en tots els actes públics de presentació del llibre —"Gaudí i Coderch són els arquitectes que més han influït en l'arquitectura catalana, tot i que cal estudiar-lo a fons i aprofundir en la seva obra"—, explica que, malgrat que es presentava provocador al seu despatx amb *El Alcazar* sota el braç, "no va rebre mai encàrrecs del règim encara que va mantenir sempre unes aparences a favor del sistema dictatorial".

Tenia un geni molt fort que li va valer moltes antipaties, tant que va deixar a mitges projectes com el de l'edifici de la IBM de la Via Augusta. En el llibre són diversos els entrevistats que relaten l'anècdota que, quan des de la central van tornar el seu projecte revisat i amb finestres noves, Coderch el va deixar. En acabar la construcció, l'empresa va voler pagar-l'hi. "No em deuen res, l'obra no és meva", va dir. Després d'insistir i oferir-li un xec en blanc, es va aixecar, el va trencar i va dir: "Els Coderch no es venen", una de les seves frases més famoses. També sembla que va fer fora més d'un client del seu despatx per no entendre-s'hi.

Óscar Tusquets i Carles Fochs recorden com es revelava contra els companys de professió que feien el joc als promotors. Un dia va buscar un notari i van anar a veure un arquitecte. "Prengui nota, li donaré una bufetada a aquest senyor perquè èticament és impresentable". Va fer cua, el va saludar i, segons ells, "li va donar una hòstia" i va marxar. Malgrat el seu llegendari caràcter irascible, tenia fama d'honest. Quan estava realitzant un projecte no es dedicava a cap altre i tampoc acceptava projectes comercials ni encàrrecs de gent amb diners que buscaven arquitectures del segle XIX allunyades del seu ideal de modernitat.

Entre les seves aficions, li agradava el mar i la natura, conversar, el whisky, que bevia mentre fumava davant dels seus alumnes, i la fotografia, com les dels toros que apareixen publicades al llibre.

L'ARQUITECTE. "Per projectar, el que cal fer és fugir de la merda, oblidar-se de tot el que hi ha i anar sempre endavant", va dir Coderch a l'arquitecte Josep Maria Rovira. "A mi em costa molt fer cada projecte. Cada vegada que en començo un de nou tinc un gran temor per si no sabré resoldre'l". Era minuciós, exigent, creatiu, innovador, crític i rigorós, i no donava mai res per acabat, sempre el volia tornar a començar. Si al final es construïa era perquè la seva mà dreta Jesús Sanz l'hi retirava de la taula de treball. "Intentant optimitzar un detall agafava una goma d'esborrar i el que començava sent una petita modificació, s'estenia per tot el plànol i acabava amb un replantejament total", explica Josep Benedito, que va treballar amb ell a finals dels anys seixanta. Sobre la seva magnífica Casa Ugalde, Coderch deia: "No m'ha sortit, m'agradaria repetir-la", malgrat que també va reconèixer: "Allà hi és tot, vaig assajar coses que després he ampliat". L'arquitectura, per a ell, era un servei que feia als altres. Per això, "la resposta havia de ser coherent amb principis ètics i estètics, fins a les últimes conseqüències". I si no ho aconseguia, el seu *fracàs* el torturava.

Aquesta és una de les característiques de l'obra de Coderch: la insatisfacció i la investigació constant que el portava a no autoreferenciar-se, sinó a buscar noves respostes a cadascuna de les preguntes que es plantejava. Per això, si observem les seves obres, podem veure subtils diferències en com s'articula una façana, en la disposició d'una persiana o en els tancaments d'una finestra.

Federico Correa, que al costat d'Alfonso Milà va treballar al seu despatx fent molts dels interiors de les seves construccions, destaca que va ser un incomprès per part de la professió, que no va entendre els seus plantejaments, i expliquen que Coderch els va dir que havia acceptat formar part del "Grup R", sorgit als anys cinquanta com a reacció a l'arquitectura academicista de la postguerra, per no quedar malament i perquè creia en la necessitat de renovar l'arquitectura. Emili Donato revela que el grup es va constituir a l'estudi de Coderch, però el va abandonar aviat perquè no se sentia còmode amb la forma de fer d'aquests arquitectes.

Coderch és, sobretot, un arquitecte de plantes orgàniques, amb elements que es mouen a la recerca de la llum, "perquè totes les habitacions tenen dret a estar a la façana". Això genera plantes trencades en edificis que, a més, tenen en compte el lloc on es construeixen. "Si la façana no està ben resolta era perquè la planta tampoc, i calia retocar-la", deia. "Era la part fonamental de l'edifici" i "on es concentra la seva força expressiva", recorden Federico Correa i Josep Llinàs, respectivament.

Coderch no escrivia als diaris, no explicava la seva obra, no formava part d'associacions, era una espècie d'insubmís i tenia fama d'honest. Quan li van encarregar la Facultat d'Econòmiques, li van dir que tenia tres mesos, però va respondre que en

20 edificis destacats

1951
Casa Ugalde, Caldes d'Estrac.
Habitatges de l'Institut Social de la Marina, Barcelona.

1952
Pavelló Triennal de Milà.

1956
Casa Catasús, Sitges.
Casa Senillosa, Cadaqués.

1958
Casa Coderch Milà, Cadaqués.
Edifici Habitatges Johann Sebastian Bach, Barcelona.

1959
Urbanització Torre Valentina, Sant Antoni de Calonge (projecte).

1961
Casa Tàpies, Barcelona.
Casa Uriach, l'Ametlla del Vallès.
Casa Catasús, Girona.

1962
Casa Coderch, Barcelona.

1964
Casa Pairal Coderch, Espolla.

1966
Edifici Girasol, Madrid.

1968
Edifici Trade, Barcelona.
Edifici Las Cocheras, Barcelona.

1972
Institut Francès, Barcelona.
Oficines per a IBM, Barcelona.

1974
Edifici La Caixa, Barcelona.

1978
Ampliació de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, Barcelona.

necessitava vuit i no va acceptar. Una vegada li van preguntar: vostè com treballa al seu estudi? "En solitud, on projecto millor, és al llit", fins a les quatre del matí, mentre escoltava música clàssica. Però també tenia amics a la professió. Com l'italià Gio Ponti des que es van conèixer el 1949. Dos anys més tard va assumir la creació del pavelló espanyol de la Triennal de Milà, relacionant-se amb Max Bill i Giancarlo di Carlo.

L'OBRA. Segons Rafael Moneo, pots citar de Coderch "fins a una desena d'obres, per descomptat cinc o sis, realment d'extraordinària qualitat i d'una intensitat poc freqüent". Per Oriol Bohigas, que li va encarregar l'ampliació de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB), un dels seus darrers treballs, el que més destaca són les seves primeres cases, que va fer per a la burgesia progressista a l'Ametlla, Sitges o a la Costa Brava, com Roses i Cadaqués. "Era una mentalitat tan conservadora que va aconseguir transformar una arquitectura popular i tradicional en una arquitectura lluitadora, polèmica, involucrada en un cert progrés ideològic i cultural", explica Bohigas. La seva aportació real, segueix, "va ser la utilització de la tradició honesta popular amb llenguatge i formulacions espacials i volumètriques que combreguen amb la història cultural de la nostra arquitectura contemporània".

En efecte, Coderch va començar el 1940 fent cases unifamiliars després de ser nomenat arquitecte municipal de Sitges. Però, en realitat, segons Josep Maria Rovira és el que el sempre va fer. Als edificis Girasol de Madrid, Cocheras i Banco Urquijo, tot són habitatges unifamiliars, uns al costat dels altres, o uns damunt dels altres. Fins a 1964 va investigar l'habitatge unifamiliar i després, quan li van arribar els encàrrecs de més volum, va seguir fent el mateix però multiplicant els mòduls. Per Moneo, la Casa de la Barceloneta, "el seu primer gran encàrrec", segueix sent "impecable"; un projecte de "maduresa extraordinària" que parla d'un arquitecte "independent del que passava al seu voltant", destaca el primer Pritzker espanyol, que també ressalta treballs com la Casa Ugalde, la Torre Valentina, Johann Sebastian Bach i les Torre Trade.

Per Donato, edificis com l'Escola d'Arquitectura, l'Institut Francès, el Centre Tècnic de la Seat o l'Hotel de Mar de Mallorca i, sobretot, les Torres Trade, "un edifici que té 50 anys i que és el millor i més bell conjunt de la modernitat arquitectònica de Barcelona, i ho serà en els propers 50", mostren la contundència i originalitat amb què resol temes diferents als que planteja l'habitatge.

ELS OBJECTES. A més dels seus edificis, Coderch va dissenyar elements que recullen l'essència del seu pensament, sobre com l'arquitectura i els objectes han d'estar relacionats. No va parar fins a trobar en un viatge a Nova York la xapa de pi Oregon per aconseguir la tonalitat rogenca, com la que emet el foc en una xemeneia, del seu llum Disa (o llum Coderch), un dels seus treballs més premiats i coneguts, els drets del qual va passar a la seva germana Mercedes, que es dedicava en cos i ànima a la seva producció i venda fins a la seva mort, encerant i planxant a mà els seus llistons perquè no s'ondulessin. El llum, amb forma i color de carabassa, sorgeix de la seva obsessió d'embolicar la bombeta i la seva llum nua amb una estructura que transmetés domesticitat. Durant anys va enviar-ne un exemplar a amics i persones a qui admirava, com Marcel Duchamp, Walter Gropius i Picasso, que li va respondre amb una postal des de França en la qual només dibuixa el llum i la seva signatura. No la va enviar a Le Corbusier, pel qual tenia, segons comentava, gran animadversió. "Se li fa molta propaganda", deia.

Un altre dels seus elements característics és la persiana de làmines Llambí, amb la qual controla l'excés de sol i de llum, proporciona intimitat i controla la visió de l'exterior. La col·loca en gairebé tots els seus edificis, cases o blocs, donant-los personalitat. També desenvolupa, buscant la seva essència i la seva més gran practicitat, una xemeneia que irradiï calor i no consumeixi. Per això substitueix el maó tradicional que absorbeix la primera calor per una senzilla estructura de xapa que la irradia. L'arquitecte i professor Antonio Armesto conta com Coderch explicava que la seva xemeneia Pol va sorgir a París d'un "regal" que li fa Peter Harnden d'una xemeneia troncocònica que havia encarregat a un ferrer.

L'HERÈNCIA. Al voltant de 1977 va començar a investigar i experimentar amb el concepte de versatilitat i de màxima flexibilitat interna d'un conjunt d'habitatges, que podien ser transformables fruit de la necessitat de cada moment. O el que és el mateix, la recerca d'una planta ideal, que tant l'obsessionava. Volia construir cases que fossin modificables, que s'ampliessin amb les veïnes en funció del nombre de fills en cada moment d'un matrimoni: movent un envà, habitatges de tres habitacions es podien reduir a dos, i el pis del costat acabava amb quatre. Primer en planta, després en alçada, comunicant un pis amb el de dalt o el de sota. Un projecte rupturista que xoca, segons Benedito, amb algú tan ordenat i estructurat. "Podia rebentar-ho tot" i trencar la rigidesa urbanísticament establerta. Ja ho havia experimentat a Cocheras imposant una sèrie de carrers diferents als previstos, o a Girasol, on l'edifici envaeix l'illa de cases, cosa que el va portar a enfrontar-se a les institucions.

Coderch treballava en *L'herència* de forma intermitent. "Era una investigació pura i dura que feia a casa, mentre que al despatx es treballa en la resta de projectes", recorda Jesús Sanz Masdeu, que va treballar amb ell durant anys.

"Va ser el projecte en què més il·lusió personal li va posar en tota la seva vida", en paraules del seu fill Pepe Coderch, que va seguir els passos professionals del progenitor. I ho deia així perquè pensava que seria una bona herència per a la seva família. Però com que no va veure molta receptivitat va regalar, l'abril de 1984, el projecte a Juan Huarte, un empresari madrileny, perquè el donés a l'arquitecte que volgués i el realitzés on fos viable. Un dia, recorda el fill, va ficar tots els plànols en vuit o nou enormes bosses d'escombraries, els hi va donar i ell se'ls va emportar tots, com va poder, en un taxi. Huarte els va lliurar a Sáenz de Oiza, que va crear un projecte que s'havia de construir a Cerdanyola del Vallès, però la falta de diners el va aturar i va caure en l'oblit.

ELS USUARIS. Ningú com els que viuen o treballen en un edifici per saber com funciona, si envelleix malament i la tirania que exerceix a diari. Camacho Internacional, empresa dedicada a la cosmètica, ocupa 600 metres a la planta baixa d'una de les Torre Trade (l'oest) des del 2003. Quan van entrar van reformar el local que havia ocupat una entitat bancària de Rumasa. "El més sorprenent va ser que, en treure els sostres falsos, va aparèixer la volta catalana de maó", explica Manuel Barrio, que va dirigir els treballs de reforma i que va incorporar detalls com les manetes Coderch a les portes de despatxos i lavabos. El més sorprenent d'aquest edifici de 1968 són els seus murs cortina ondulats de vidre i alumini. "El metall està com nou, no ha envellit", explica. "Ara, si es trenca un d'aquests vidres, cal fer el motlle i costaria uns 12.000 euros", assegura assenyalant-ne un d'enorme amb forma de S.
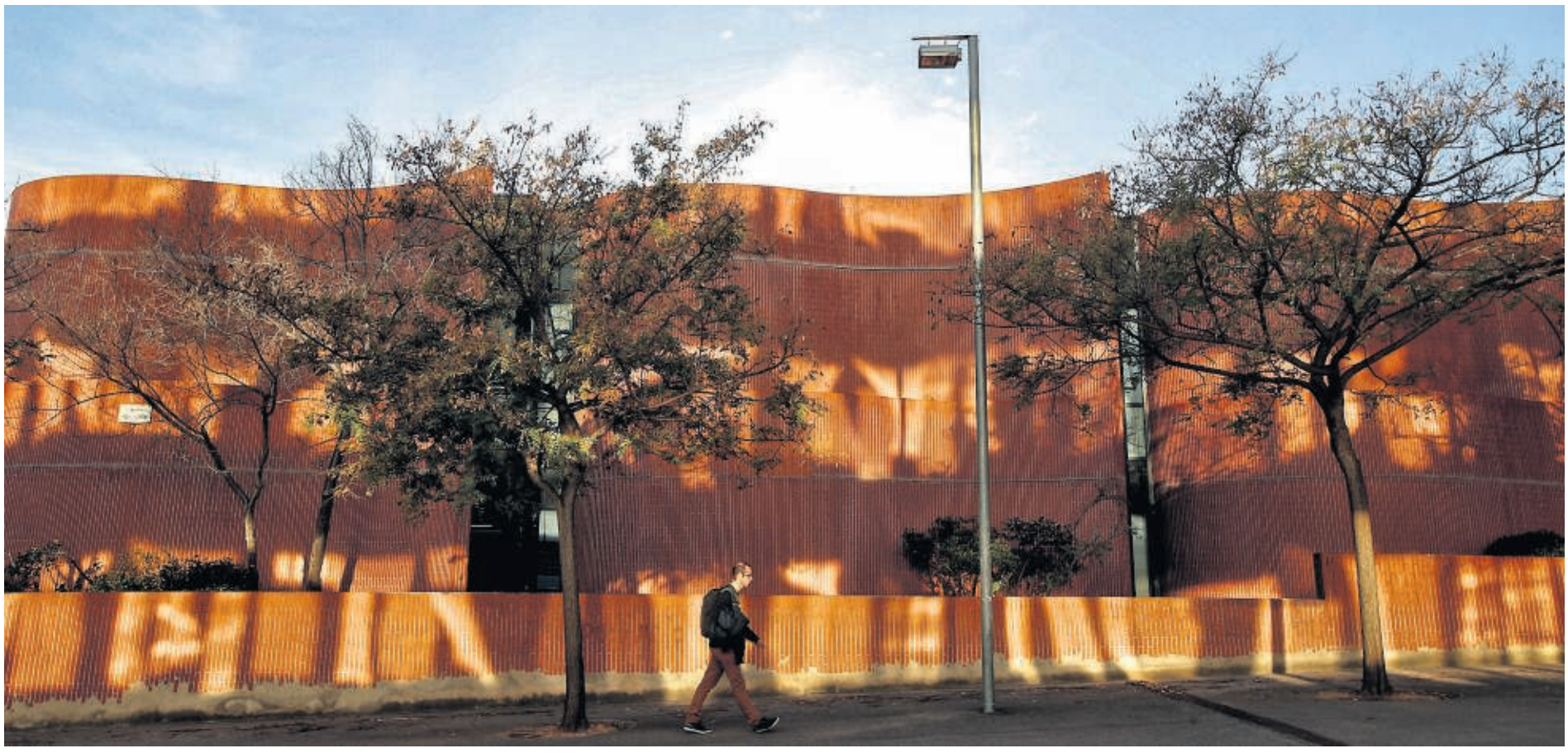
Marta Llinàs viu en un pis de Johann Sebastian Bach (1957) des de 1971, quan tenia cinc anys. Ara amb la seva parella, Josep Bohigas, els dos arquitectes i els seus dos fills. Aquí també destaca una gran finestra de vidre que, quan es corre, queda penjada totalment sobre la façana i permet unir la terrassa, tancada amb una persiana de làmines Llambí i el saló, creant un ambient com si en realitat es tractés d'un habitatge unifamiliar, tot i que estem en un dels pisos més alts. La sensació de casa es té des del primer moment: no s'entra a peu, sinó des de l'aparcament, pensat com un porxo d'accés als vehicles. Tot a l'edifici, fins i tot la zona subterrània, té llum natural. "No tothom entén el que és viure en un edifici com aquest", comenta la Marta, mentre destaca un dels seus pocs inconvenients: "No hi ha gas, se segueix funcionant amb la bombona de butà".